

מנגנוני ההבסה - כיצד מנצחים במלחמה?

אויב ניתן להביס מבחינה פיזית (על-ידי השמדתו, מיטוטו או שיתוקו), אך גם מבחינה נפשית (למשל על-ידי שכנועו כי מחיר המאבק גבוה יותר מהתועלת של כל הישג אפשרי). התמונה מסתבכת עוד יותר משום שכל אחד ממנגנוני ההבסה האלה ניתן לממש במגוון של דרכים

סא"ל עידו

מבוא

ההתמודדות הצבאית בין יישויות יריבות מתנהלת ברזמנית בשני מישורים: במישור הפסיכולוגי-תודעתי ובמישור החומרי.

● במישור הפסיכולוגי-תודעתי מתנגשים כוחות הרצון והתחכום המחשבתי של היריבים, וכל צד מנסה לשלול מיירבו את הרצון להמשיך במאבק על-ידי שכנועו שמחירו של המשך המאבק יהיה גבוה ממחיר הוויתור.

● במישור החומרי מנסה כל צד לשלול מיירבו את היכולת להמשיך במאבק על-ידי השמדת מרכיבי עוצמתו הצבאית, או, לכל הפחות, שיתוק או מיטוט¹ ארגונו המדיני-צבאי.

המישורים האלה אינם מנותקים זה מזה, אם כי לצורכי הדיון נוח להפריד ביניהם. קשרי הגומלין ביניהם מורכבים. בהפשטה ניתן להציג את מהות הקשרים

דרושה עוצמת רצון כבירה על מנת להתגבר על מגבלת היכולת הנמוכה - עוצמת רצון הבאה לידי ביטוי בנכונות לסבול קשיים ואבדות רבות מאוד כפיצוי על היכולת המוגבלת

האלה בטענה, שכאשר הרצון פוחת, הוא מפחית גם את היכולת, וכאשר היכולת נמוכה, היא מנמיכה גם את הרצון. דרושה עוצמת רצון כבירה על מנת להתגבר על מגבלת היכולת הנמוכה - עוצמת רצון הבאה לידי ביטוי בנכונות לסבול קשיים ואבדות רבות מאוד כפיצוי על היכולת המוגבלת.

דוגמא טיפוסית לכך הייתה המעורבות האמריקנית במלחמת וייטנאם, שבמהלכה ספגו הקומוניסטים הדרום-וייטנאמים ותומכיהם בצפון-וייטנאם פי עשרה הרוגים במוצע בכל

קרב מאשר האמריקנים. אולם נחישותם הייתה כה גבוהה, עד כי גם יחס אבדות זה לא הרתיע אותם מלהמשיך בלחימה. מנגד, כל היכולת הכבירה של ארצות-הברית לא היה בה כדי לכפר, בסופו של דבר, על אי-הרצון של העם האמריקני להמשיך במלחמה. השפעתו הראשונה של אי-רצון זה הייתה בכך שנשיאי ארצות-הברית דאז נמנעו מלהכריז מלחמה באופן רשמי על צפון-וייטנאם, שכן להכרזה כזאת נדרש אישור בקונגרס, והם הבינו שלא יזכו לאישור². אי-הכרזת מלחמה באופן רשמי הגבילה משמעותית את היקף הכוחות, את סוגם ואת סוגי הפעילות שיכול היה הצבא האמריקני להפעיל נגד הווייטנאמים. (למשל, ללא הכרזת מלחמה ואישור הקונגרס לא יכול היה הנשיא לגייס מילואים או להגדיל את תקציב הביטחון). כלומר, הוא לא יכול היה למצות את מלוא עוצמתו הפוטנציאלית של צבאו בשל אי-הרצון של הציבור האמריקני

לתמוך בכך.

דוגמא זו היא מהרמה האסטרטגית, אך סביר להניח שכל אחד מהקוראים זוכר מקרים שבהם חוסר חשק פגע ברמת התפקוד שלו או של הסובבים אותו - כלומר, ביכולתם לפעול - ולא דווקא רק בתחום הלחימה.

גם הוגה הדעות הצבאי הפרוסי, קרל פון קלאוזביץ, עמד בעקיפין בחיבורו "על המלחמה" על הקשר בין הרצון לבין היכולת. הוא טען שההשמדה הפיזית של צבא האויב היא המטרה המועדפת של כל מבצע צבאי באשר הוא. עם זאת, קבע, אין פירוש הדבר שכדי להשמיד יחידת צבא של האויב יש להרוג בפועל כל אחד מלוחמיו. די בכך שהורגים את חלקם ושהאחרים יברחו, משום שהם מאמינים שגם גורלם נחרץ, על מנת שהיחידה תחדל למעשה מלהתקיים.

קצין מודיעין

בעיות מינוח

ראשית דבר, דרושה הבהרה של שני מונחים בעייתיים הקשורים לדיון: "הכרעה" ו"מערכת".

המונח "הכרעה" בעייתי משתי סיבות. האחת, משום שיש לו יותר ממשמעות אחת – מחד גיסא, הכרעה כתוצאה של פעולה, ומאידך גיסא, הכרעה כשיטת פעולה – והשנייה, משום שאין הגדרה מוסכמת לגבי פירוש המונח הזה במשמעותו הראשונה.

לצורך המאמר הזה אגדיר את המונח "הכרעה" בהקשר של תוצאות פעולה – כ"היווצרות מצב שבו ברור איזה צד

הדבר בבת אחת, ואילו בשלוש האחרות יידרשו פרקי זמן ארוכים מאוד.

"תיאוריית המערכת הצבאית" היא תחום ידע המאפשר לנו לנתח ולהבין את הגיון הארגון של הצבאות ואת הגיון פעילותם – ומכאן את נקודות התורפה שלהם ואת מגבלות הפעולה שלהם. תיאוריית המערכת הצבאית היא מקרה פרטי של תיאוריית המערכת הכללית (General System Theory). בתיאוריה הכללית מוגדרת מערכת כ"תשלוּב של רכיבים, המקיימים ביניהם פעילות גומלין למען השגתה של מטרה משותפת".

המעורבות האמריקנית בווייטנאם

כל היכולת הכבירה של ארצות הברית לא היה בה כדי לפצות על אי-הרצון של העם האמריקני להמשיך במלחמה

יעמוד במשימה שהוגדרה לו, גם אם טרם השלים אותה". בהמחשה פשוטה: אם כוח א' נדרש לכבוש גבעה, וכוח ב' נדרש להגן על הגבעה מפני כיבוש, הרי שכוח א' הכריע את כוח ב' באותו רגע שבו אין יותר ביכולתו של כוח ב' למנוע את כיבוש הגבעה, גם אם זו טרם נכבשה כולה.

לעומת זאת, בהקשר של שיטת פעולה, ההכרעה היא שיטה הפוכה משיטה של התשה. זוהי שיטת פעולה המנסה לעמוד במשימה במהלומה אחת מרוכזת ומהירה, בעוד ששיטת פעולה של התשה דוגלת בהשגת היעד טיפין-טיפין. זהו ההבדל בין רעידת אדמה לבין פעולת השחיקה ההדרגתית של הרוח, של הגשם ושל גלי הים. כל תופעות הטבע האלה יהפכו את ההר למישור, אבל בראשונה יקרה

קיומה של מטרה משותפת והיכולת של הרכיבים לשתף פעולה בדרך להשגתה הם תנאים הכרחיים להיווצרותה של המערכת ולהצלחתה לשרוד. המטרה המשותפת מכוונת את שילוב המאמצים של רכיבי המערכת. המכונית היא דוגמא למערכת טכנולוגית משולבת אדם. הרכיבים הראשיים הם המנוע, מערכת הגלגלים, ההגה והנהג. אי-תפקוד של רכיב אחד די בו כדי להשבית את המכונית. ישנם גם רכיבים תומכים, שאי-קיומם אינו משבית את המכונית, אולם מפחית מביצועיה.

אולם לא די בכך שיש בידינו את רכיבי המערכת על מנת להתייחס אליה כאל שלמה. המכונית כמערכת אינה מתפקדת, אלא אם היא נוסעת, וכדי שתפקודה יהיה בעל

ערך, צריך שתהיה לנסיעתה מטרה. בהעדר מטרה אין הנהג יודע באיזו מהירות לנסוע ולאיזה כיוון. המערכת האנושית-חברתית מורכבת יותר, משום שבניגוד למערכת טכנולוגית, במערכת אנושית קיים מתח תמידי בין הרכיבים לבין המערכת כולה. המתח הזה נוצר עקב נטייתו של כל רכיב אנושי להתמקד בתחום העיסוק והעניין שלו עצמו, אפילו בא הדבר על חשבון הרכיבים האחרים ועל חשבון המערכת בכללותה. קיומו של גורם שליטה ופיקוח עליון יחיד, שלו נשמעים כל הרכיבים האנושיים, הוא תנאי לשיתוף הפעולה בין הרכיבים על מנת לתאם ולשלב את מאמציהם למען המערכת הכוללת, גם כאשר בא הדבר על חשבון הרכיב עצמו. באופן טבעי, ככל שהאנשים החברים במערכת מזדהים יותר עם מטרתה, הם נוטים יותר לשתף פעולה, ואילו כאשר נדרש גורם השליטה והפיקוח לכפות את שיתוף הפעולה בניגוד לרצון הפרטים, תחוזה המערכת תקלות רבות יותר.

על-פי התפיסה הזאת, כל מבצע צבאי הוא למעשה מערכת. רכיבי המערכת הם יחידות הצבא, הנשלטות על-ידי מפקד עליון אחד משותף ומכוונות על ידו לפעול יחדיו להגשמת מטרה משותפת – היעד של המבצע. רכיבי המערכת הם העוצבות ואיגודי הכוחות הלוחמים,

התומכים, המסייעים והמתחזקים. כשם שמכונית ונהג ללא יעד נסיעה אינם מערכת שלמה, כך גם כוח צבאי ללא מטרה, ללא משימה וללא תוכנית מבצעית אינו מערכת שלמה. פעילות הגומלין בין הרכיבים מוכתבת על-ידי תוכנית המבצע המשותפת, המגדירה את מטרת המערכת, את אוסף המשימות הנפרדות, המרכיבות את הדרך להגשמת המטרה, את סדר ביצוען, את תלותן זו בזו, את חלוקתן בין הרכיבים השונים ואת אופן התיאום ושיתוף הפעולה בין הרכיבים בהגשמת המטרה. מטרת המערכת היא המסגרת להתייחסות כל רכיב למשנהו. מנגד, המשימה הפרטית של כל רכיב גוררת אותו להתמקד בתחומו הצר מתוך שאיפה להצליח במשימה זו. במקרים קיצוניים עלול הדבר להיעשות על חשבון הרכיבים האחרים, ובטווח הארוך אפילו על חשבון השגתה של מטרת המערכת.

לפעמים הרכיב האנושי אינו מבין את משימתו נכון, או שמעדיף להגדיר לעצמו משימה משלו, השונה מהמשימה הרשמית שהוטלה עליו. או אז נפגעים הרכיבים האחרים והמערכת כולה. תפקידו של מפקד המערכת (קרי, מפקד המבצע) להגדיר את המשימות בדרך כזאת ולפקח על ביצוען כך, שהאנרגיה המושקעת על-ידי הרכיבים (קרי, היחידות) המבצעים תתואם בזמן ובמרחב כדי ליצור את הסינרגיה ההופכת את ביצועי המערכת לשווים יותר מסכום הביצועים של רכיביה. ללא פיקוחו של המפקד ייטו הרכיבים (קרי, היחידות) להתבדר, כל אחד לפי הבנתו, והמערכת (קרי,

המבצע) תתפרק.

יתר על כן, כל שינוי בתוכנית המבצע – גם כשהוא מכוון על-ידי מפקד המערכת ועל אחת כמה וכמה כשאינו ביוזמתו של מפקד המערכת – הוא שינוי גם במבנה המערכת ובאופן תפקודה. אפשר אפילו לטעון, שגם אם לא החלפנו אף אחד מהחיילים או מהמפקדים המשתתפים במבצע, עצם שינוי התוכנית פירושו שמדובר במערכת שונה! הסיבה לכך היא השינוי באופן שבו הרכיבים (קרי, היחידות) השונים משתפים פעולה זה עם זה ומשפיעים זה על זה בהתאם לתוכנית החדשה. גם המערכת היעילה ביותר תשלם על שינויים מסוג זה בהפחתה זמנית באיכות התפקוד שלה, ומערכות יעילות פחות עלולות לסבול משיתוק מתמשך או אפילו להתמוטט, אם תכיפות השינויים או היקפם גדולים מדי.

המערכת הצבאית אינה פועלת בחלל ריק. המבצע

המלחמתי הטיפוסי הוא מפגש אלים בין שתי מערכות, אשר מטרותיהן מנוגדות.³

העובדה הזאת מוסיפה מתח נוסף למתח הטבעי שתואר לעיל: יצר ההישרדות של הרכיב. בסופו של דבר רכיבי היסוד של המערכת הצבאית הם בני-אדם, אשר גם כשהם רוצים בהצלחת המבצע ובניצחון המערכת (רצון אשר כשלעצמו אינו תמיד מובן מאליו), הם מעוניינים באותה מידה

(למעט במקרים חריגים) לחזור הביתה בשלום כדי ליהנות מפירות ההצלחה. לפיכך הם ייטו לבחון כל משימה המוטלת עליהם גם מהזווית של סיכוייהם לשרוד בעת ביצועה.⁴ זוהי נקודה חשובה במיוחד, משום שהיא אחד ההבדלים הבולטים ביותר בין מערכת צבאית לבין כל יתר סוגי המערכות, שבהן דנה תיאוריית המערכת הכללית. כל מטרתם של הארגון הצבאי ושל כללי ההתנהגות הצבאית נועדו לאפשר למערכת לעורר ברכיביה – או לכפות עליהם – את ההתנהגות הנכונה מבחינתה ולהעניק למפקד את היכולת לשלוט בהם כרצונו. עובדה זו חשובה ביותר גם להבנת האופן שבו מנגנוני ההבסה משפיעים על מערכות צבאיות שונות.

מנגנוני ההבסה החומריים

השמדה

כאמור, בחיבורו "על המלחמה" טען קלאוזביץ, שמהבחינה הצבאית הטהורה ההשמדה החומרית של צבא האויב היא המטרה המועדפת של כל מבצע צבאי באשר הוא. השמדת המערכת היריבה מושגת באמצעות פגיעה חומרית ביחידותיה, קרי הריגת האנשים המשרתים בהן, פציעתם או שבייתם והשחתתו של הציוד המשמש אותם. הדם במלחמה, כתב קלאוזביץ, הוא כמו הכסף בכלכלה. שפיכות הדמים היא היסוד המניע את המעשה המלחמתי וקובע את תוצאתו.

**מהבחינה הצבאית הטהורה
ההשמדה החומרית של
צבא האויב היא המטרה
המועדפת של כל מבצע
צבאי באשר הוא**

בחודשים הראשונים של מלחמת העולם הראשונה היו יחידות בריטיות שהמשיכו להילחם גם לאחר שאיבדו כ־90% מאנשיהן. לעומת זאת היו כוחות אחרים, שנעלמו לאחר שספגו אבדות זעומות בלבד

מנגנוני ההבסה - כיצד מנצחים במלחמה?

המהירה של כוחות עיראקיים רבים במלחמת המפרץ השנייה ב־1991 או התמוטטותם המהירה של צבאות מצרים וסוריה במלחמת ששת הימים ב־1967.

מיטוט/שיתוק

שיתוק או מיטוט המערכת היריבה פירושו למנוע ממנה יכולת פעולה מאורגנת ומלוכדת. מערכת שהתמוטטה נהוג לתאר אותה כמערכת שסובלת מ"הלם מערכתי" (מושג שהומצא על־ידי הסובייטים בשנות ה־30 של המאה ה־20). כדי לשחק או למוטט מערכת אפשר לפגוע באחד משני המרכיבים החיוניים לקיומה (או בשניהם גם יחד): אפשר לגרום למצב שבו רכיבי המערכת אינם יכולים או אינם רוצים לשתף פעולה זה עם זה, או, לחלופין, אפשר לגרום למצב שבו קיומה של המערכת בצורתה הנוכחית כבר אינו רלוונטי להשגת המטרה, כך שכל המאמצים לבנייתה התבזבזו לריק. הדרך הקלה לשחק מערכת היא באמצעות פעולה מקדימה, כלומר מערכת אחת פועלת ומשיגה את יעדיה, לפני שיריבתה מוכנה. בכך מעמידה המערכת את היריבה במצב שבו תוכנית הפעולה שבבסיס קיומה כבר אינה רלוונטית

אולם נדירים המקרים שבהם יחידות צבא הושמדו לחלוטין מהבחינה הפיזית. בדרך כלל, כפי שציין קלאוזביץ, די בכך שהורגים חלק מהלוחמים, ואילו האחרים מאמינים שגם גורלם נחרץ, על מנת שהיחידה "תיעלם" או, ליתר דיוק, תתפורר מיחידה לערב־רב של פרטים, הבורחים איש־איש לנפשו ללא תיאום וללא שיתוף פעולה.⁵ היו מקרים שבהם היחידה הצבאית המשיכה להתקיים, אך נכנעה כגוש אחד מול מה שנתפס כעליונותו הבלתי מעורערת של היריב. הניסיון ההיסטורי מלמד כי התשובה לשאלה המתבקשת - כמה צריך להרוג בפועל כדי לשכנע את האחרים להיכנע או להימלט? - אינה זהה בכל המקרים. היא אפילו אינה זהה באותו צבא בין יחידות שונות ובאותה יחידה במועדים שונים. כוח הרצון של הלוחמים, המחושק בחינוך החברתי ובמשמעת הצבאית שלה הם נתונים, איפשר לכוחות צבא רבים להחזיק מעמד גם כשאבדותיהם היו גבוהות מאוד. כך, לדוגמא, בחודשים הראשונים של מלחמת העולם הראשונה היו יחידות בריטיות שהמשיכו להילחם גם לאחר שאיבדו כ־90% מאנשיהן. לעומת זאת היו כוחות אחרים, שנעלמו לאחר שספגו אבדות זעומות בלבד.⁶ דוגמא לכך היא כניעתם

להשגת המטרה.

היערכות להגנה היא צורה של פעולה מקדימה: צד אחד רוצה לנוע לתוך שטח מסוים, והצד האחר נערך מראש כדי לחסום את תנועתו.⁷ פעולה מקדימה התקפית היא, לדוגמה, חדירה למרחב המדובר לפני שהמגן הספיק להיערך בו כראוי, או, לחלופין, כאשר צד א' מתכוון לתקוף את צד ב'; וזה האחרון מקדים אותו ותוקף ראשון. ההתקפה הישראלית בסיני במלחמת ששת הימים היא דוגמה טובה לפעולה מקדימה התקפית משני הסוגים: המצרים הכניסו את צבאם לסיני, לכאורה כדי לתקוף את ישראל. בטרם תקפו, ואפילו בטרם השלימו את היערכותם, תקפו אותם צה"ל. כדי להקדים את האויב זקוק הצבא ליכולת להגיב בזריזות לשינויים במציאות. תגובה זריזה תלויה ביכולת להבין מהר את המתרחש, ביכולת להחליט ולתכנן מהר את התגובה וביכולת ליישם במהירות את תוכנית הפעולה. לעיתים, כדי לחסוך

בזמן, נהגו מצביאים לוותר על חלק מההכנות המקובלות מתוך הנחה שאם יקדימו את האויב, לא יזדקקו להכנות האלה. הגבול בין זריזות של פעולה מקדימה לבין חיפזון יתר, העלול להנחיל תבוסה דווקא למקדים, הוא דק.

דרך נוספת למוטט או לשתק מערכת היא יציאה לפעולה עוקפת גיאוגרפית או עוקפת תפקודית. בשיטה הזאת יוזמת מערכת אחת את ההתמודדות במקום או בשיטה שאינם מתאימים למערכת היריבה.

דוגמה לעקיפה גיאוגרפית: אם צד אחד ביצר את הגבול באיזור מסוים, והצד היריב תוקף במקום אחר, או מוצא דרך להחדיר כוחות משמעותיים עמוק לעורף האויב ובכך מציג את חוסר התכלית שבהיערכות המוקדמת של הצבא המתגונן.⁸ למשל, במלחמת העולם השנייה התמקד המאמץ הגרמני העיקרי בפריצה דרך הכוחות הבלגיים והצרפתיים הדלילים והלא מבוצרים בהרי הארדנים המיוערים כדי לעקוף את מערכי הביצורים הצרפתיים בגבול גרמניה-צרפת (קו מז'ינו) ואת המאמץ העיקרי של הכוחות הצרפתיים, הבריטיים והבלגיים הרבים, שהתרכזו במישורי בלגיה. דוגמה נוספת: במלחמת ששת הימים הוחדרה אוגדת יפה לעורף המצרי דרך מרחב, שנחשב על-ידי המצרים לבלתי עביר, ולכן הם לא הגנו עליו.

דוגמה לעקיפה תפקודית: אם לצד אחד יש עדיפות בתחום הלוחמה הסדורה, והצד היריב בוחר לנהל לוחמת גרילה. כך, למשל, בחרו לעשות הווייטנאמים מול ארצות-הברית לאחר שנכשלו במהלכים צבאיים סדורים.⁹ אם לצד אחד יתרון בלוחמת שריון, ינסה יריבו לגרור אותו לנסיבות לחימה שאינן מתאימות ללוחמת שריון, למשל לחימה בשטחים בנויים, בביצות או ביערות. זהו העיקרון שעל-פיו פעלו האיראנים מול העדיפות העיראקית בשריון במלחמת המפרץ הראשונה (1980-1988). הם ריכזו את עיקר פעילותם

באזורי הביצות בדרום עיראק ובאיזור ההרים בצפון ונמנעו מלהילחם במישורים של מרכז עיראק.

העקיפה התפקודית אינה רק הימנעות מלחימה בתחומי חולשה, אלא גם בחירה להילחם רק בתחומי העליונות. דוגמה לכך היא ההעדפה האמריקנית להתמקד בלוחמה אווירית כמאמץ העיקרי שלהם הן נגד עיראק (במלחמת המפרץ השנייה, 1991) והן נגד סרביה (במלחמת קוסובו, 1999). בניגוד לדוגמה הווייטנאמית מול ארצות-הברית או הדוגמה האיראנית מול עיראק, הבחירה האמריקנית מול עיראק וסרביה נועדה לנצל עד תום את היתרון האמריקני המיטבי ולא כדי לברוח מעדיפות עיראקית או סרבית כלשהי, שכן האמריקנים נהנו מיתרון גם בלוחמה יבשתית. פעולה עוקפת יכולה לכלול גם פעולות הונאה, שמטרתן לשכנע את היריב שלמעשה כבר "נעקף" והפסיד – גם אם זה לא נכון.

אפשרות שלישית היא שמערכת אחת תנסה לפורר את המערכת היריבה על-ידי ביתור קשרי הגומלין, המחברים את רכיבי המערכת זה לזה בשלושת הממדים שבהם היא פועלת: שני הממדים הגיאוגרפיים – ממד הרוחב וממד העומק – והממד האנכי,

כדי להקדים את האויב זקוק הצבא ליכולת להגיב בזריזות לשינויים במציאות

הוא ממד הפיקוד והשליטה. ביתור הקשר הרוחבי מושג על-ידי החדרת כוחות בין יחידות אויב שכנות על מנת לחסום את הדרכים ואת ערוצי התקשורת המקשרים אותן זו לזו. ביתור הקשרים לעומק המערכת מושג על-ידי פגיעה בזמנית באמצעות אש ארוכת טווח ביחידות אויב המוצבות בחזית וביחידות אויב ובגורמים לוגיסטיים המוצבים בעומק או בעורף ועל-ידי החדרת כוחות (בדרך היבשה, האוויר או הים) אל המרחב שבין היחידות הקדמיות לבין היחידות והגורמים הלוגיסטיים אשר בעומק או בעורף (מה שנהוג לכנות "בידוד גזרת הלחימה").

הקשר האנכי הוא הקשר בין דרגי הפיקוד ברמות השונות לבין מפקד המערכת. לכאורה, מרגע שהגדיר המפקד את המטרה המרכזית של המערכת וקבע את משימותיה של כל יחידה במסגרת תוכנית המבצע, לא נותר לו אלא להמתין לדיווחי הביצוע של היחידות. בפועל, הדרך להשגת המטרה היא לרוב דרך חתחתים, המחייבת שינויים תכופים בתוכנית כדי להתאימה למצב המשתנה בלי לאבד את הקשר למטרה הסופית. ניתוק הקשר בין היחידות המבצעות לבין מפקד המערכת ימנע מהמערכת את גמישות ההחלטה הנדרשת כדי להתמודד עם חתחתים הדרך, או, לחלופין, יגרור לכך שכל יחידה תשנה את מסלולה ללא תיאום עם חברותיה, והמערכת כולה תתחיל להתבדר.¹⁰ ניתוק הקשר האנכי הוא בדרך כלל פועל יוצא של ניתוק ערוצי התקשורת לרוחב ולעומק המערכת וניסיון לפגוע במפקד עצמו. אפשרות נוספת היא להונות את המפקד, כדי שתמונת המציאות שלפיה ייתן פקודות תהיה שונה מתמונת המציאות, שלפיה פועלות היחידות שבפיקודו.

ישנן דוגמאות רבות למהלכי ביתור מהסוגים השונים: העומק והמהירות של "אבחת מגל", תוכנית הפעולה הגרמנית בצרפת (מאי 1940), ביתור את המערכת ההגנתית הצרפתית בשלושת הממדים גם יחד: בין מערך הביצורים של קו מז'ינו בדרום הזירה לבין ריכוז הכוח המתממן הצרפתי-בריטי בצפון הזירה, בין הכוחות הקדמיים הצרפתיים והבריטיים שדהרו לתוך בלגיה אל מול הכוחות הגרמניים שתקפו דרך ארץ זו

ליעד ההנחתה העיקרי (הגרמנים היו משוכנעים שהנחתה תהיה במקום הצר ביותר של התעלה האנגלית, בין קלה לדובר, ולא בנורמנדי, המרוחקת הרבה יותר מחופי אנגליה). מפצצים בריטיים ואמריקניים השמידו את רוב הגשרים שחיברו את איזור הנחתה לעומק צרפת; מטוסי תקיפה בריטיים ואמריקניים פגעו בכל כוח גרמני שניסה להתקרב לאיזור הנחתה; צנחנים בריטים ואמריקנים הונחתו על מעברים הכרחיים בעורף הכוחות הגרמניים המגינים על החופים, וחלקם נשלח לכבוש מצודות תותחים שחלשו על אגפיו של איזור הנחתה.

צליחת התעלה על-ידי צה"ל במלחמת יום הכיפורים (1973) יצרה תחילה ביתור רוחבי בין ארמייה 2 המצרית לבין ארמייה 3 המצרית וביתור אנכי זמני בינן לבין המטה הכללי המצרי, שבמשך שתי יממות לא הבין מה קורה. בהמשך פותח ביתור הקשר הרוחבי לכדי ביתור הקשרים לעומק על-ידי כיתור ארמייה 3 המצרית. ניסיון לכתר גם את ארמייה 2 נכשל.

תפיסת FOFA¹² של נאט"ו (שפותחה בשנות ה-80) התכוונה לבתר באש בין דרגי הלחימה הקדמיים של כוחות ברית ורשה, הפולשים לתוך מערב-גרמניה, לבין דרגי הלחימה העורפיים ומרכזי התחזוקה שלהם.

במלחמת המפרץ השנייה (1991) הפעילו האמריקנים הונאה והתקפות הסחה על מנת לרתק את מבטו של הפיקוד העיראקי הבכיר לגזרות משניות (ההצלחה הייתה חלקית בלבד) ובמקביל תקפו באש מן האוויר צומתי תקשורת וגשרים בין הכוחות העיראקיים הקדמיים לבין המפקדות, העתודות ומרכזי התחזוקה בעורף (שוב, בהצלחה חלקית בלבד). בסופו של דבר הובסו העיראקים על-ידי שילוב של התשה חומרית ונפשית, שהושגה באמצעות אש מן האוויר, ובסופו של השלב האווירי הונחתה מהלומת הכרעה יבשתית, שהבקיעה דרך מערכי ההגנה העיראקיים ואיימה לכתר ולהשמיד את הכוחות העיראקיים בתוך כוויית, אם לא ייסוגו משם במהירות (כלומר, עקיפה גיאוגרפית כבסיס לביתור לעומק).

האפשרות האחרונה היא לפגוע במוקד עוצמה – רכיב חיוני, שנפילתו תגרור נפילה של שאר המערכת – למשל, חיסול המפקד עצמו, השמדתו של מערך ההספקה או פגיעה

מטוסי "מיג-21" מצריים שהושמדו במלחמת ששת הימים

כשהתחזור מה אירע לחיל האוויר שלו, הורה הרמטכ"ל המצרי לכוחותיו לסגת מסיני, ובזאת פירק סופית את יכולת התפקוד של מערכת ההגנה המצרית

לבין העתודות ומרכזי התחזוקה שנותרו בעורף בצרפת, בין הכוחות הלוחמים לבין הפיקוד הבכיר, שלא הצליח להבין את המצב ולעדכן בהתאם את פקודותיו בזמן.¹¹ במבצע הנחתה בנורמנדי (צרפת 1944) ניסו בעלות-הברית המערביות לבתר את הקשרים האנכיים ואת הקשרים בין החזית לבין העומק. תוכנית הונאה מדהימה בהיקפה עיוותה את תמונת העולם של הפיקוד הגרמני הבכיר באשר

ניצחת, ואפשר שתונחל על-ידי הצטברות של תבוסות קטנות. התבוסות אינן חייבות להיות אמיתיות; לפעמים די במראית עין של תבוסה על מנת לגרום לאובדן האמונה ביכולת.

בשלוש השנים הראשונות של מלחמת וייטנאם נראה היה לאמריקנים שהם בדרך לניצחון. אולם בתחילת 1968

הוכרעה ארצות-הברית, כאשר במשך ימים ספורים נראה היה שמתקפת פתע קומוניסטית כללית משתלטת בריזמנית על כל דרום-ווייטנאם. בפועל הסתיימה מתקפת הפתע הזאת בתבוסה קשה של הקומוניסטים, והכוח התוקף הושמד כמעט כולו בתוך ימים ספורים. אולם מראית העין של ההצלחה הקומוניסטית בשעות הראשונות של המתקפה – מראית עין שבאה על רקע תחושת האמריקנים שסיום המלחמה קרוב, וכי מתקפה כזאת היא בלתי אפשרית –

שברה את רוח הלחימה של ארצות-הברית. מאותו רגע ואילך חיפשו האמריקנים לא את הניצחון, כי אם מוצא של כבוד מהמלחמה.¹⁶

אובדן עניין במטרת העימות

מדינה או כוח צבאי מאבדים עניין במטרות העימות, כאשר הם חשים שמחירו של המשך הלחימה גבוה ממחיר קבלת התכתיב המדיני המוצע להם או ממחירו של אי-ביצוע המשימה שנטלו על עצמם. ברמה המדינית המחיר אינו מחושב רק באבדות, כי אם גם בעלות הכלכלית של המלחמה, בעלויות מדיניות או תרבותיות. מובן שאין שום אפשרות לקבוע מחירון אחיד לכל המדינות. לכל קבוצה תרבותית או אידיאולוגית יש ראייה שונה באשר למחיר שהיא מוכנה לשלם עבור הישגים בתחומים שונים. ראיית עולם זו עשויה להיות גמישה לאורך זמן, ומה שנתפס כבלתי נסבל במועד מסוים, עשוי להתגלות כנסבל במועד אחר.

כדי להגביר את תחושת העלות הגבוהה מול אפשרות התועלת עשוי היריב להפעיל לוחמה פסיכולוגית, שתדגיש את היקף הפגיעות מחד גיסא ואת מיעוט ההישגים מאידך גיסא. כמו כן עשוי היריב להציע פיתויים שונים בדמות רווחים חלופיים ליריב, אם ייכנע בעימות.

דוגמא טובה לאובדן עניין במטרת העימות בשל המחיר – הגם שהיא קיצונית במקצת – היא המעורבות האמריקנית בסומליה (בין שלהי 1993 לראשית 1995). במשך כשנה פעלו הכוחות האמריקניים בסומליה במסגרת כוח או"ם כדי להבטיח הספקת מזון לרעבים, ותוך כדי כך הסתכסכו עם כמה מראשי השבטים המקומיים. די היה במותם של 18 חיילים אמריקנים ובפגיעתם של כ-75 בפשיטת נפל אחת, כדי שארצות-הברית תוכרע ותודיע על כוונתה לסגת בהקדם

בגורם חיוני לקיום רוח הלחימה. דוגמא בולטת לכך, וכנראה גם קיצונית, היא פרשת גוליית והצבא הפלישתית: מותו של לוחם יחיד, גוליית, הביא לבריחת הצבא הפלישתית כולו, אף כי היה גדול ואיכותי מהצבא הישראלי. האמריקנים מכנים רכיב חיוני כזה בשם "מרכז הכובד" של המערכת. לתפיסתם הוא יכול להיות עוצבה לוחמת מסוימת או מערך לחימה

מסוים, תוואי קרקע חיוני, מרכז פיקוד חיוני או מרכז לוגיסטי חיוני. הם טוענים שפגיעה ברכיב כזה היא הדרך הטובה ביותר למוטט את היריב. אולם סביר להניח שהאויב, המודע לחיוניות הרכיב, ישקיע מאמץ ניכר כדי להקשות על הפגיעה בו.¹³ יתר על כן, לא תמיד אפשר לזהות את הרכיב החיוני הזה או להעריך נכון את תוצאת הפגיעה בו.

במלחמת המפרץ השנייה (1991) ניסו האמריקנים ליישם את התפיסה הזאת לצד פעילויות נוספות – מפוררות

ועוקפות (ראו לעיל). הם קיוו שהשמדתו של גיס משמרות הרפובליקה, שאותו זיהו כמוקד עוצמה חיוני – ובשלונם "מרכז כובד" – תמוטט את המערכת ההגנתית שהקים צבא עיראק בזירה הכווייתית ואולי אף את המערכת השלטונית של סדאם חוסיין. בסופו של דבר הובסה ההגנה העיראקית בכוויית בלי שהושמד משמר הרפובליקה. יתר על כן, אף כי משמר הרפובליקה נפגע קשה, היוו שרידיו את משענת המשטר של סדאם בעת דיכוי המרד שפרץ נגדו מייד עם תום המלחמה.

דוגמא למוקד עוצמה בלתי מזוהה אפשר לראות בתוצאות הלוואי של השמדת חיל האוויר המצרי ביום הראשון של מלחמת ששת הימים. ההחלטה להשמיד את חיל האוויר המצרי כמהלך ראשון במלחמה לא נתקבלה מתוך הנחה שבכך יתמוטט הצבא המצרי, אלא משיקולים אחרים.¹⁴ אך מרגע שהתחוויר מה אירע לחיל האוויר שלו, הורה ראש המטה הכללי המצרי לכוחותיו לסגת מסיני, ובזאת פירק סופית את יכולת התפקוד של מערכת ההגנה המצרית.¹⁵

ברוב הדוגמאות המובאות לעיל אפשר להבחין כיצד הפגיעה ביכולת פגעה גם ברצון הלחימה של אחד הצדדים, ובכך אנו עוברים לדון במנגנוני ההבסה הפסיכולוגיים-תודעתיים.

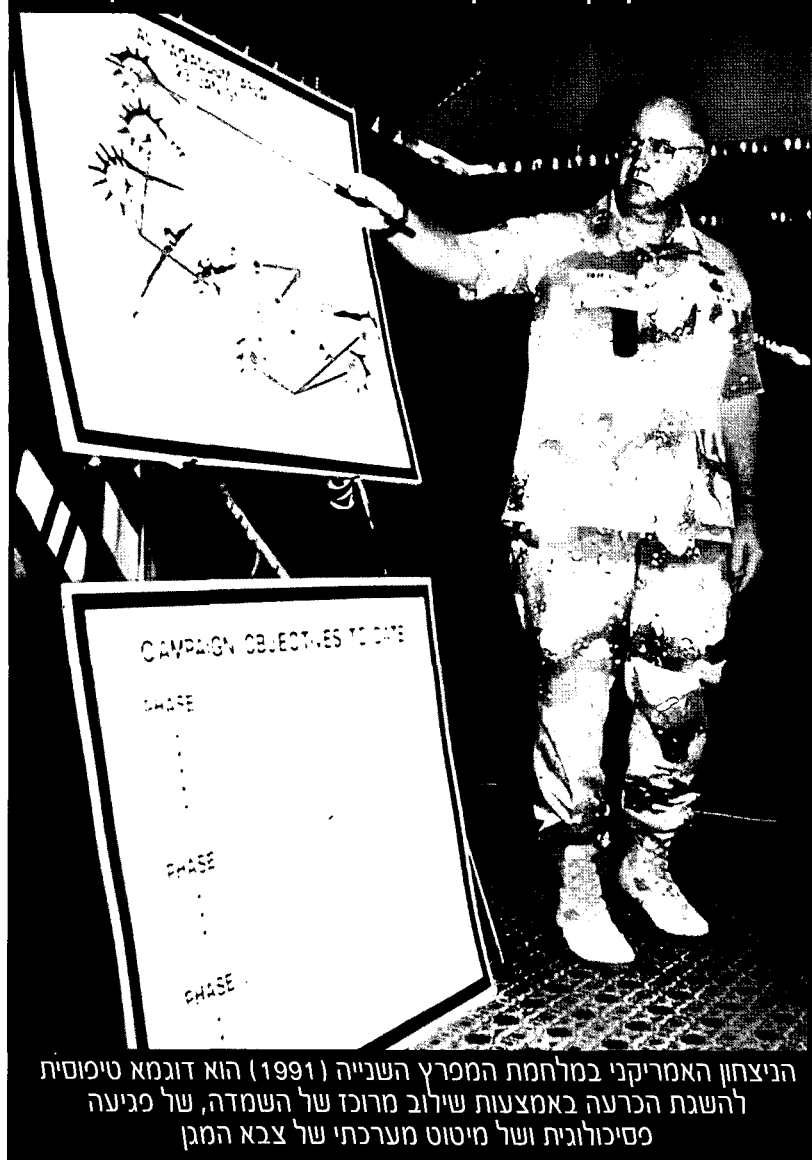
מנגנוני ההבסה הפסיכולוגיים-תודעתיים

אובדן אמונה ביכולת להגשים את מטרת העימות

צבא או מדינה אשר מובסים בכל פעם שהם מתעמתים עם האויב, יאבדו במוקדם או במאוחר את אמונתם ביכולתם לנצח. אפשר שהתבוסה הצבאית תונחל במהלומה אחת

**מדינה או כוח צבאי
מאבדים עניין במטרות
העימות, כאשר הם חשים
שמחירו של המשך
הלחימה גבוה ממחיר
קבלת התכתיב המדיני
המוצע להם או ממחירו
של אי-ביצוע המשימה**

שוורצקופף מתדרך כתבים במלחמת המפרץ

הניצחון האמריקני במלחמת המפרץ השנייה (1991) הוא דוגמא טיפוסית להשגת הכרעה באמצעות שילוב מרוכז של השמדה, של פגיעה פסיכולוגית ושל מיטוט מערכתי של צבא המגן

האפשרי ממבצע הסיוע לרעבים. סביר להניח שאילו מטרת הלחימה הייתה חיונית יותר לצרכיה של ארצות-הברית, היו האמריקנים מוכנים לספוג אבדות כבדות בהרבה ועדיין להתמיד בלחימה. לדוגמא, במלחמת המפרץ השנייה (1991), שנועדה להבטיח הספקת נפט סדירה ובמחיר סביר לארצות-הברית ולבעלות-בריתה, נהרגו כ-250 אמריקנים, בלי שתיפגע נחישותן של דעת הקהל האמריקנית ושל הנהגתה.

קיים קשר בין אובדן האמונה ביכולת לבין אובדן העניין במטרה. הוויכוח בדבר נחיצותה של המלחמה בווייטנאם לא נולד אחרי המתקפה הקומוניסטית של ראשית 1968, אולם עד אז היה זה ויכוח רדום, שמעטים בלבד השתתפו בו. ההלם של ראשית 1968 עורר את הציבור האמריקני והגדיל משמעותית את מחנה המתנגדים למלחמה. נראה כי לפחות חלק מהמתנגדים החדשים איבדו תחילה את אמונם ביכולת לסיים את המלחמה בתוצאה מוצלחת, ובמסגרת הוויכוח המתמשך על הצורך או על הדרך לצאת מווייטנאם (המעורבות האמריקנית במלחמה נמשכה עוד חמש שנים נוספות) איבדו גם את אמונם בנחיצותה. כך אפשר לראות שבראשית הדרך נשמעו בעיקר הצהרות בדבר חיוניותה של המלחמה בווייטנאם למען הצלת העולם מהתפשטות הקומוניזם, ואילו לקראת סופה וכמעט עשור אחריה היא הוצגה כמעשה איוולת וכמכוננת למטרה חסרת ערך.¹⁷ בשנות ה-80 התעורר מחדש הוויכוח, כאשר חוקרים אחדים העלו

מחדש את הטענה בדבר נחיצותה של המלחמה ואף טענו שבטווח הארוך, אף כי וייטנאם עצמה ושתי שכנותיה, לאוס וקמבודיה, נפלו בידי הקומוניסטים, הרי שהמלחמה בווייטנאם הצילה את יתר מדינות האיזור (ובראשן את תאילנד ואת מלזיה) מהמשך התפשטות הקומוניזם. אחדים מהחוקרים האלה אף טענו שהתבוסה בווייטנאם לא הייתה בלתי נמנעת, אלא נבעה מטעויות בניהול המלחמה והמערכה (זוהי דוגמא נוספת לאופן שבו נוטים לקשר בין האמונה בצדקת המטרה לבין האמונה ביכולת לממשה)...¹⁸

גישות שונות לימוש מנגנוני ההבסה

קיימות גישות שונות באשר לאופן מימושם של מנגנוני

ההבסה. אפשר לחלק את הגישות האלה לשלוש קבוצות, שכל אחת מהן כוללת שתי גישות הנוגדות זו את זו:

- חתך הזמן – הכרעה מול התשה.
- חתך האמצעי – השמדה מול שיבוש.
- חתך סדר העדיפות – תקיפה של נקודות חוזקה מול תקיפה של נקודות תורפה.

גישת ההכרעה מול גישת ההתשה

ההבדל המרכזי בין שתי הדרכים האלה הוא בלוח הזמנים המוקצה להשגת הניצחון.

- בשיטת ההכרעה מבקשים המדינאי והמצביא להגיע לתוצאה הצבאית של המלחמה בפרק זמן מזערי באמצעות

**הדוגמא המובהקת להכרעת קרב
באמצעות השמדתו של צבא האויב היא
קרב קניי (216 לפנה"ס) שבו הושמד
עיקר הצבא הרומאי על-ידי צבאו הנחות
כמותית של המצביא חניבעל מקרתגו**

ואת העיתוי הנוחים לו להתנגשות זו. עליו לתמרן כך, שלאויב לא תהיה ברירה אלא להילחם במועד ובמקום הנבחרים. לבסוף עליו להביא את כוחותיו להתנגשות בפריסה כזאת, שהכיוון והעיתוי של הגעתם להתנגשות יזכו אותם במיטב היתרונות הטקטיים. בגישה הזאת התכנון הצבאי מוכתב בעיקרו משיקולים של ניהול הקרב מתוך כוונה שהניצחון הטקטי יוביל להכרעה מערכתית, וזו תוביל להישג האסטרטגי המבוקש. פעולת ההשמדה עשויה להתבצע בבת אחת ("הכרעה") או בהדרגה ("התשה").

הדוגמא המובהקת להכרעת קרב באמצעות השמדתו של צבא האויב היא קרב קניי (216 לפני הספירה), שבו הושמד עיקר הצבא הרומאי על-ידי צבאו הנחות כמותית של המצביא חניבעל מקרתגו. קרב זה נהיה מושא להערצה באמנות המלחמה, אולם חניבעל לא הצליח לתרגם את הישגו לניצחון במלחמה, וזו הלכה והתמשכה עוד שנים רבות. דוגמא טובה יותר להכרעה באמצעות השמדה היא מערכת סדובה (1866, או בשמה האחר – מערכת קניגרץ), שבה הושמד עיקר צבאה של הקיסרות האוסטרית על-ידי הצבא הפרוסי ובעלי-בריתו, לאחר שתומרן לעמדת נחיתות, כותר והותקף מכל עבר. הקרב הזה היה הן מהלך הפתיחה והן מהלך הסיום של המלחמה ההיא. להשמדה הדרגתית אין דוגמא טובה יותר מאשר מלחמת העולם הראשונה, כפי שתוארה לעיל.

מימוש הגישה של שיבוש ההיגיון המערכתי של האויב

פעולה מאומצת, שבה מרוכזים בו זמנית כל המשאבים שבידיהם. פעולה בשיטת ההכרעה מאפיינת מלחמות כוללות או מבצעים מוגבלים בהיקפם. הניצחון האמריקני במלחמת המפרץ השנייה (1991) הוא דוגמא טיפוסית להשגת הכרעה באמצעות שילוב מרוכז של השמדה, של פגיעה פסיכולוגית ושל מיטוט מערכתי של צבא המגן.

● בשיטת ההתשה מבקשים המדינאי והמצביא להגיע לתוצאה הצבאית בהדרגה. התשה חומרית מושגת על-ידי שחיקה מתמדת של היריב בקצב העולה על יכולתו להשלים את אבדותיו. כך מושגת לבסוף תוצאה הדומה להכרעה. שיטה זו מאפיינת מלחמות כוללות (ניצחון בעלות-הברית המערביות על גרמניה ועל אוסטררו-הונגריה במלחמת העולם הראשונה והניצחון העיראקי על איראן במלחמת המפרץ הראשונה הם דוגמאות טיפוסיות לניצחון באמצעות התשה חומרית). בהתשה פסיכולוגית אין המצביא מצפה שהיקף הנזק החומרי שייגרם לאויב יהיה רב, אלא שהוא יישבר פסיכולוגית מהמאבק האין-סופי לכאורה. שיטה זו מאפיינת עימותים מוגבלים. ניצחון הקומוניסטים במלחמת וייטנאם הוא דוגמא טיפוסית של ניצחון בשיטת ההתשה. זו השיטה שנוקטים נגדנו אש"ף וחזבאללה.

ההכרעה החומרית המוחלטת וההתשה הפסיכולוגית המוחלטת נמצאות בשני קצוות של קשת אפשרויות פעולה. בפועל, ניתן לשלב את כל השיטות בתוכנית מלחמה אחת ולשנות מעת לעת את המינון ביניהן. יתר על כן, לא תמיד נתונה בידי המצביאים הבחירה איזו שיטה לנקוט. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה, ב-1914, היו תוכניותיהם של כל הצבאות להשיג הכרעה מהירה. המלחמה פרצה באוגוסט, והסיסמא הייתה "הביתה בטרם השלכת". אחר כך עידכנו אותה ל"הביתה לפני חג המולד", ולבסוף ויתרו על הגדרת זמן כלשהו. רק בשלהי 1916 הבינו הבריטים והצרפתים שהם לכודים במערכת התשה, כדברי המצביא העליון הבריטי בחזית הצרפתית: "אנו עוסקים בשחיקה ההדרגתית של כוח האדם של מעצמה גדולה..."¹⁹ היקפי הכוחות, היחס בינם לבין ממדי המרחב והאיזון הכמותי והאיכותי בין הצדדים מנעו ניצחון בשיטת ההכרעה, ונדרשו ארבע שנים של התשה חומרית מתמדת, לפני שהגרמנים והאוסטררו-הונגרים נשברו ונכנעו.

גישת ההשמדה של המערכת היריבה מול גישת שיבוש ההיגיון שלה

גישת ההשמדה מבוססת על ההנחה, שרק השמדה חומרית של מרב – אם לא כל – כוחו הצבאי של היריב, ובמקרים קיצוניים אפילו השמדת מדינתו ושיעור ניכר מאוכלוסייתה, יביאו לכניעתו.

כאשר בוחר המצביא את מנגנון ההשמדה, הרי שהאמצעי העיקרי לממשה הוא ההתנגשות הקרבית בין הצבאות. לפיכך מטלתו העיקרית של מפקד המערכה היא לבחור את המקום

ציור של השולב הראשון בקרב קניי: חיילים רומאים מימין ובפינה השמאלית התחתונה של הציור. חיילים קרתגים (משמאל במרכז התמונה) במגע עם הצבא הרומי. מעליהם עתודות רגלים וחיל פרשים של הצבא הקרתגי

הכיפורים הייתה מבוססת על הגישה של שיבוש ההיגיון המערכתי של האויב: צה"ל העריך שיידרשו למצרים כ-24 שעות להקמת גשרים על התעלה וציפה שמיד עם תום הקמת הגשרים ינסו המצרים להעמיק את חדירתם באמצעות כוחות משוריינים גדולים אל עבר הגבול משנת 1967 ונערך בהתאם. תחת זאת הצליחו המצרים לבנות את גשריהם בתוך שש עד שמונה שעות,²⁰ העבירו כמעט אך ורק כוחות רגליים חמושים בשפע כלי-נשק נגד טנקים ונערכו להגנה בראשי גשר רדודים ביותר.

גישת הלחימה נגד נקודות חוזקה מול גישת הלחימה נגד נקודות תורפה

גישת הלחימה נגד נקודות חוזקה מבוססת על ההנחה, שאם נביס את האויב בתחום החזק ביותר שלו, או שנביס את הכוח החזק ביותר שלו, הרי שיתר יכולותיו תתמוטטנה מאליהן עקב ההלם הפסיכולוגי שייגרם להן ("אם הוא ניצח את הכוח הכי חזק שלי, בוודאי שאין לי סיכוי עם מה שנותר ביד").

סדר הפעולות:

- **איתור מוקד העוצמה של המערכת היריבה.** מוקד עוצמה הוא רכיב במערכת היריבה, אשר קיומו ותפקודו חיוניים

מורכב יותר ותלוי יותר בנסיבות המערכה. בגישה הזאת מוכתב התכנון המערכתי בעיקר משיקולים של הגיון המבנה של המערכת היריבה ושל נקודות התורפה שלה. זאת מתוך הנחה שאיום על נקודות תורפה אלה או פגיעה בהן ישתקו את יכולתה להילחם או ימוטטו אותה, וההישג האסטרטגי יושג תוך חיכוך טקטי מזערי (קרי, כמה שפחות לחימה). כאשר מחליט המפקד המערכתי שעליו להילחם, יהיה זה בדרך כלל מתוך שיקול שלחימה זו תפתח עבורו את הדרך לעבר נקודת תורפה מסוימת או מתוך הנחה שהשמדת כוח אויב מסוים תוביל להישגים הגדולים מחלקו הכמותי היחסי של כוח זה בצבא האויב. שיקולים חומריים ורוחניים משמשים בערבוביה בתכנון הצבאי המבוסס על גישה זו.

דוגמא בולטת להבסת אויב בדרך זו היא תוכנית "אבחת מגל" – מהלך הפתיחה של המתקפה הגרמנית בצרפת (1940), אשר עקפה את ההיגיון המערכתי של ההיערכות הצרפתית (כפי שתוארה לעיל). דוגמא נוספת היא מלחמת המפרץ השנייה, שבה ניצלו האמריקנים את עליונותם האווירית ואת כושר התמרון היבשתי העדיף שלהם על מנת להימנע מהתנגשות חזיתית במערכת ההגנתית היבשתית העיראקית, שכוונה בעיקרה מול מתקפה יבשתית דרך גבול סעודיה-כוויית. גם המתקפה המצרית במלחמת יום

הברית מוכנה לשלם מחיר גבוה פי כמה בלי לוותר על מדיניותה.

● **הנחתת מהלומה ישירה או עקיפה על מוקד העוצמה במטרה להשמידו או למוטטו.** גישת הלחימה נגד נקודות תורפה מבוססת על ההנחה, שאפשר למצוא במערכת היריבה נקודות חולשה, שעליהן יתקשה האויב להגן מול עדיפות כלשהי של כוחותינו. לפעמים פגיעה בנקודת חולשה כזאת יכולה למוטט כליל את המערכת היריבה, אולם בדרך כלל היא תביא רק לכרסום הדרגתי ביכולותיו של האויב, כאשר בכל פעם פוגעים בו רק בנקודות שברור שהוא יובס בהן. בדרך זו הפוגע בנקודות התורפה יוצר בהדרגה תדמית של מנצח תמידי מול יריב שאינו מצליח להתמודד איתו, ולכן הכרסום המתמשך יוביל להיחלשות כללית ולבסוף גם נקודות החוזקה של יריבו יתפוררו. יודגש, כי נקודות התורפה של צד א' הן רק אותן חולשות הניתנות לניצול על-ידי צד ב'. למשל, אייכולתה של מערכת מסוימת להתגונן בפני תקיפות אוויר היא אומנם חולשה, אולם היא אינה נקודת תורפה, כאשר אין בידי יריבתה יכולת לתקוף אותה מהאוויר.

נקודות תורפה של מערכת צבאית אינן רק בתחום הטכני או הטכנולוגי של אייכולת לבצע פעולה מסוימת – כמו בדוגמא שהובאה לעיל. נקודות תורפה עשויות להימצא גם באופן שבו ערוכים כוחות האויב (למשל, ניתן למצוא ציר פחות מוגן או למשוך את האויב לחשוף ציר מסוים על-ידי שכנועו שבכוונתנו לתקוף בציר אחר), ברוח הלחימה שלו (חוסר האמונה של חייליו בצדקת מטרותם או שסעים חברתיים הפוגעים בנכונותם להקריב למען המטרה המשותפת) או אפילו ברקע התרבותי שלו (רגישות לאבדות, אמונות תפלות שניתן לנצלן, אי-נכונות לפגוע באזרחי האויב). נקודות תורפה יכולות לנבוע גם מאילוצים מדיניים, המגבילים תחומי פעילות מסוימים (ולכן, למשל, לא יוכל היריב להיערך בזמן בשטח המיטבי להגנה) או מבעיה לוגיסטית מיוחדת (כגון חוסר בדלק) ועוד. סדר הפעולות:

● **איתור נקודת תורפה במערכת היריבה או יצירתה.** בשלבים הראשונים של מלחמתם הנוכחית באפגניסטן ניצלו האמריקנים שתי נקודות תורפה קיימות של הטליבן: האחת, העדר כל יכולת להתגונן מפני תקיפות מהאוויר; האחרת, העובדה שהטליבן היו עסוקים רובם ככולם בלחימה באויב נוסף (הברית הצפונית). האמריקנים שילבו שתי נקודות תורפה אלה על-ידי מתן סיוע אווירי צמוד לכוחות הברית

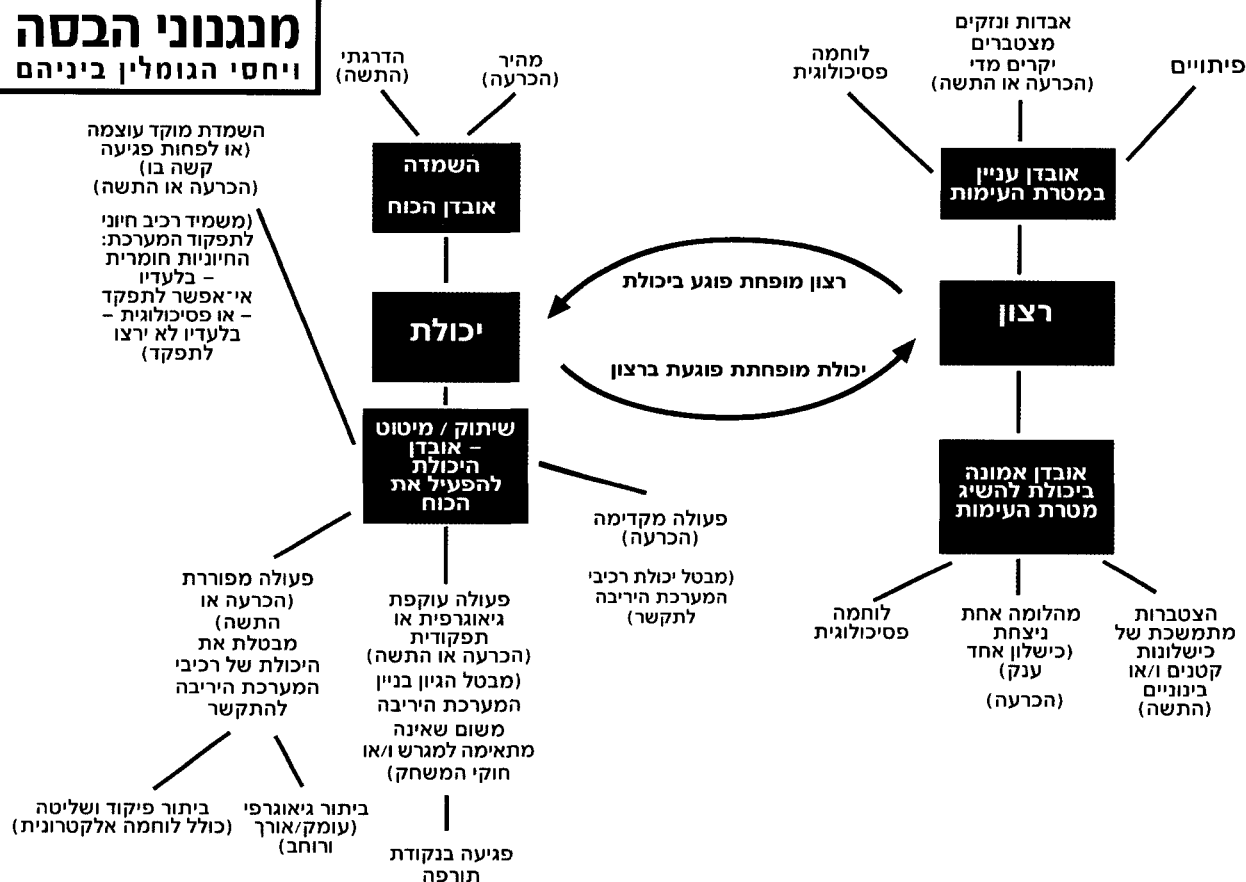
לקיומה ולתפקודה של המערכת כולה. מוקד העוצמה עשוי להיות בעל משמעות חומרית – ללא קיומו לא תוכל המערכת היריבה לתפקד (קלאוזביץ טען שעוצמתה של מדינה במלחמה נובע קודם כול מקיום צבאה. השמדתו של זה פירושה אובדן יכולת ההתנגדות של המדינה); או פסיכולוגית – ללא קיומו לא תרצה המערכת היריבה להילחם. ושוב נזכיר כאן את סיפור דוד וגוליית או, לחלופין, את החשיבות העצומה שייחס בן-גוריון לאחיזה היהודית בירושלים כמשל ליכולת היהודים להחזיק מעמד במלחמת העצמאות (1947-1949) בכלל. לעיתים קרובות "מוקד העוצמה" משלב את שתי המשמעותות ביחד: במלחמת המפרץ השנייה (1991) האמינו האמריקנים שהשמדת משמר הרפובליקה העיראקי תמוטט את צבא עיראק משתי סיבות: ראשית, משום שהיה זה כוח הלחימה החזק ביותר בצבא עיראק, והשמדתו הייתה מותירה צבא זה חלש משמעותית; שנית, משום שתבוסת העידית שבצבא עיראק הייתה מאותתת ליתר יחידותיו שאין טעם בהמשך ההתנגדות לכוחות האמריקניים. מוקד העוצמה אינו חייב להיות חומרי. אפשר שעיקר כוחו של צבא מושחת על אמונת העם בצדקתו, ופגיעה באמונה זו תמוטט את הצבא.

במקרה כזה חייב המצביא לשקול לא רק את המשמעות החומרית של מהלכיו הצבאיים, כי אם גם את תועלתם בשכנוע היריב שאינו צודק. למשל, במלחמת קוסובו (1999) ניסו הסרבים להגן על אתרים אסטרטגיים באמצעות אכלוסם באזרחים. בדרך זו הם רצו להדגיש את היקף האבדות האזרחיות הנגרמות להם בתקיפות האמריקניות ולפגוע בכך בתחושת

האמריקנים בדבר צדקת דרכם. ניסיונם זה של הסרבים לא עלה יפה, שכן תחושת האמריקנים בדבר צדקתם לא נפגעה כתוצאה מהאבדות האזרחיות הסרביות.²¹ לא ניתן להגדיר מראש מהו מוקד העוצמה של היריב בלי לנתח את מטרות המלחמה ואת המצב המדיני והצבאי שבו מתרחשת המערכה ("גבולות המערכת"),²² שכן פגיעה אשר בהקשר מדיני וצבאי מסוים עשויה להיות מכריעה, עלולה בהקשר אחר, נגד אותו יריב, להיות חסרת משמעות. מותם של 18 חיילים ופציעתם של כ-75 במבצע נפל בסומליה הספיקו כדי לגרום לארצות-הברית לנטוש את מעורבותה במדינה זו. לעומת זאת בווייטנאם נדרשו כ-58 אלף הרוגים אמריקנים ויותר מ-300 אלף פצועים כדי לגרום לארצות-הברית לסגת. במלחמה הנוכחית באפגניסטן שאלת מספרם של הנפגעים האמריקנים כלל אינה עולה לדיון בשל ההקשר שבו היא מתנהלת. עם זאת לא ברור מה היה קורה אילו היו נהרגים מאות חיילים אמריקנים בלחימה באפגניסטן. יש להניח שבמלחמה (שלא פרצה) נגד ברית-המועצות הייתה ארצות-

בעימותים מוגבלים מכוונים
מאמצי היריבים לפגוע כמעט
בלעדית ברצון. הפגיעה ברצון
נובעת אומנם גם מפגיעה
חומרית, אך ההשפעה מושגת
בעיקר מהתהודה שלה זוכה כל
פגיעה ולא מהיקף הפגיעה בפועל

מנגנוני הבסה ויחסי הגומלין ביניהם

לפגוע בהן, הוא לא יתייחס אליהן כאל נקודות תורפה שיש להגן עליהן. ישנן נקודות תורפה הקיימות רק כאשר האויב אינו מודע להן. לדוגמא, אם צד א' מזהה נקודת תורפה בהיערכות של צד ב' ונערך לנצלה, אך כוונתו נחשפת, יכול צד ב' לשנות את היערכותו ולחסום את נקודת התורפה. כך, למשל, אילו ידע צה"ל מראש על תוכנית המתקפה המצרית ב-1973, הוא יכול היה להיערך בהתאם ולבטל את יעילותה, שכן יעילות זו נבעה במידה רבה מהאופן שבו ניצלה את נקודות התורפה שבהיערכות צה"ל. תופעה מעין זו אירעה ב-1943 בחזית הרוסית במלחמת העולם השנייה. הגרמנים זיהו נקודת תורפה בהיערכות הרוסית סביב העיר קורסק ונערכו לתקוף ולהשמיד שם כוח רוסי גדול. אולם הרוסים גילו את הכוונה הגרמנית וניצלו את העיכוב במימוש התוכנית הגרמנית כדי להפוך את נקודת התורפה לנקודת חוזקה באמצעות תגבור הגזרות החלשות וביצורן. התוצאה: המתקפה הגרמנית (מבצע "מצודה") נכשלה. ישנן גם נקודות תורפה זמניות מעצם מהותן. לדוגמא, כאשר צד אחד השלים את הכנותיו לפעולה לפני יריבו, הרי שיש בידיו פרק זמן מוגבל, שבו הוא יכול לנצל את עדיפותו לפני שגם היריב ישלים את היערכותו, וההזדמנות תחלוף. סוגיה זו עמדה בבסיס התביעה הנחרצת של הפיקוד הבכיר של צה"ל

הצפונית. הסיוע הזה שינה משמעותית את מאזן הכוחות בין הטליבן לבין כוחות הברית הצפונית ובמקביל איפשר לאמריקנים להטיל את עיקר הלחימה היבשתית לפירוק הטליבן על לוחמי הברית הצפונית. בכך חסכו לעצמם האמריקנים אבדות, שעלולות היו לזעזע את תמיכתה של דעת הקהל האמריקנית במלחמה. דוגמא ליצירתה של נקודת תורפה במערכת היריבה היא השמדת חילות האוויר הערביים ביומיים הראשונים של מלחמת ששת הימים. השמדה זו חשפה את כוחות היבשה של הערבים למלוא עוצמתו של חיל האוויר הישראלי. תהליך דומה, שנדרשו להשגתו כשנתיים של לחימה, כפו בעלות-הברית המערביות על גרמניה במלחמת העולם השנייה, כך שמקיץ 1944 כבר לא יכלו הגרמנים להעניק הגנה משמעותית לכוחות היבשה שלהם מפני תקיפותיהם של אלפי המטוסים הבריטיים והאמריקניים. לעומת זאת, כוחות היבשה הבריטיים והאמריקניים יכלו להסתייע במלוא עוצמת האש האדירה של חילות האוויר שלהם.

● **הסתרת הכוונה לנצל את נקודת התורפה במערכת היריבה**, ואם אפשר, גם הסתרת עצם קיומה מעיני המערכת היריבה באמצעות הונאה וביטחון שדה. אומנם יש להניח שהאויב מודע לחולשותיו, אך אם אין הוא מודע ליכולת

ממשלת ישראל לאשר לו לתקוף את צבא מצרים ביוני 1967, בטרם יושלם את היערכותו בגבול ישראל ואת יתר הכנותיו למלחמה.

● **הנחתת מהלומה על נקודות התורפה בזו אחר זו או בבת אחת.** פגיעה בוזמנית בכל נקודות התורפה יש בה יתרון של יצירת הלם מידי וחזק, אך דורשת יחסי עוצמה המאפשרים מהלך כה נרחב. תקיפתן של נקודות תורפה בדירוג עשויה לגרום לתגובות אויב, אשר יחשפו נקודות תורפה נוספות, או, לחלופין, עלולה להעניק לאויב זמן להתכונן טוב יותר להמשך הלחימה.

השפעותיהן של צורות המלחמה על מנגנוני ההבטה

נהוג למיין את המלחמות לשלוש צורות יסוד²³:

● **מלחמות כוללות,** כגון מלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים ולהבדיל, מלחמת המפרץ הראשונה (1980-1988) ושתי מלחמות העולם, שהתנהלו במחצית הראשונה של המאה ה-20. אלה מלחמות שבהן מופעלת כל עוצמת היריבים במשך מרבית המלחמה, יעדי המלחמה נחשבים חיוניים – ולעיתים אפילו קיומיים – לצדדים הלוחמים, וקצב האירועים הוא גבוה מאוד.

● **מלחמות מוגבלות,** כגון מבצע קדש או מבצע שלום הגליל או מלחמת המפרץ השנייה (1991). הכוחות המעורבים בה פועלים כאילו הם במלחמה כוללת, אולם יעדי המלחמה מבחינת המדינה מצומצמים יותר, ובדרך כלל היא אינה מפעילה את מלוא עוצמתה הצבאית – ואם היא עושה זאת, אז רק לפרקי זמן קצרים.

● **עימותים מוגבלים,** כגון המלחמה רבת השנים של ישראל נגד אש"ף על צורותיה ושלביה השונים, החל בפיוגועי טרור עבור באינתיפאדה וכלה בלחימה נגד הרשות הפלסטינית בספטמבר 1996 ומאז סתיו 2000. דוגמא נוספת היא מלחמת האזרחים בלבנון. כלומר, מדובר במלחמה שבה מופעלים הכוחות בהיקף ובתדירות נמוכים יחסית. גם מלחמת ההתשה בין ישראל לבין שכנותיה (1968-1970) הייתה עימות מוגבל, אם כי עוצמת הפעילות גברה לפעמים לפרקי זמן קצרים לכדי מלחמה מוגבלת. בתוך העימות המוגבל מבחינים בין פעילות שוטפת (שהיא שגרת הפעילות היום-יומית נגד התקפות טרור, גרילה ופעולות צבאיות נקודתיות של צבאות האויב) לבין מבצעים (שבהם מופעלת עוצמה רבה יותר לפרקי זמן מוגבלים, אך עדיין לא מגיעים לרמת הפעילות של מלחמה).

מתברר שבהקשר של מנגנוני ההבטה ישנו קו מפריד בולט בין המלחמות הכוללות והמוגבלות לבין העימותים המוגבלים. בשל קצב האירועים הנמוך הנהוג בעימותים מוגבלים הרי רק לעיתים נדירות הם יכולים לפגוע ישירות ביכולת של צד כלשהו להמשיך להילחם. אחד הניסיונות הבודדים לעשות זאת היה האסטרטגיה האמריקנית

במלחמת וייטנאם. האמריקנים ניסו לנצח באמצעות התשה חומרית, או כדבריהם: להרוג בכל שנה יותר לוחמים קומוניסטים מאשר יכולים הקומוניסטים לגייס. ניסיון זה נכשל. מחקר מעמיק שנערך אחרי המלחמה הסיק שהכישלון נבע מכך שקצב האבדות של הקומוניסטים נבע בעיקר מקצב הפעילות של הקומוניסטים ובמידה מועטת בלבד מקצב הפעילות האמריקנית. פעילות יזומה אמריקנית הניבה אבדות קומוניסטיות, רק כאשר הקומוניסטים ניאותו להתנגד לה. כאשר העדיפו הקומוניסטים להימנע ממגע, לא הצליחו האמריקנים לפגוע אלא במעטים מהם.

לכן בעימותים מוגבלים מכוונים מאמצי היריבים לפגוע כמעט בלעדית ברצון. הפגיעה ברצון נובעת אומנם גם מפגיעה חומרית, אך ההשפעה מושגת בעיקר מהתהודה שלה זוכה כל פגיעה ולא מההיקף הפגיעה בפועל. משום כך מכוונים היריבים את מאמציהם לפגוע בסמלים, כך שכל פגיעה קטנה תזכה לתהודה גדולה. סמלים אלה עשויים להיות דמויות מפתח (מנהיגים מדיניים, רוחניים, כלכליים, צבאיים וכדומה) או סוגיות תרבותיות, כגון חופש התנועה או חופש הביטוי של אזרחי האויב (וראו כיצד שינו הפיגועים הפלסטיניים את אורחות החיים בישראל). אחדות מקבוצות המהפכנים במערב אירופה נהגו לתקוף תעשיינים בכירים ומנהלי בנקים ובכך שילבו פגיעה בדמויות מפתח עם הצהרה סמלית נגד התרבות הקפיטליסטית. במלחמת ההתשה נגד מצרים (1968-1970) פגעה ישראל כמה וכמה פעמים ביוקרתו המנהיגותית של הנשיא המצרי גמל עבד א-נאצר על-ידי מהלכים שהיו לכאורה בלתי קשורים ללחימה בחזית: בומים על-קוליים בשמי קהיר במהלך נאום של נאצר לאומה, ניתוק החשמל במרחב הדלתא וכדומה.

ככל שהיעד חשוב יותר לצדדים הלוחמים, כך יתאמצו יותר, יהיו מוכנים להפעיל אלימות קיצונית יותר על מנת להשיגו ובה בעת יהיו מוכנים לשלם מחיר גבוה יותר לפני שיוותרו על השגתו. לכן במלחמות מוגבלות – ואף יותר מכך במלחמות כוללות – הנטייה היא לכוון את עיקר המאמצים לעבר היכולת של האויב.

לכאורה ההבחנה בין צורות המלחמה היא חדה וברורה, אבל המציאות אינה כה פשוטה. קל, יחסית, להבחין בין רמת האלימות בעימות המוגבל בין ישראל לבין הפלסטינים מאז סתיו 2000 לבין המלחמה הכוללת שהחלה ביום הכיפורים 1973. קשה יותר לדעת מתי בדיוק מלחמה חוצה את גבול ההגדרה שבין עימות מוגבל לבין מלחמה מוגבלת או בין מלחמה מוגבלת לבין מלחמה כוללת – וראו כדוגמא את מלחמת העצמאות (1947-1949), אשר לבשה צורה ופשטה צורה בשלביה השונים. יתר על כן, אפשר שמבחינת יריב אחד נושא העימות אופי מסוג אחד, ואילו עבור היריב האחר יהיה אופיו שונה. בדרך כלל נובע הדבר מהבדלי הגודל הבסיסיים בין הצדדים ומשוני ביעדיהם המדיניים (קרי, בתכלית המלחמה). כך, לדוגמא, מלחמתה של ארצות-הברית

נגד עיראק (מלחמת המפרץ השנייה, 1991) לבשה עבודה אופי של מלחמה מוגבלת (רק חלק מהכוחות האמריקניים הושקעו בה), ואילו עבור העיראקים היא נשאה סממנים של מלחמה כוללת (עיראק ניסתה לגייס את מלוא עוצמתה כדי

להכרעה הסופית. מכל מקום, בכל שלב נהוגה תפיסה אחרת: בשלב הראשון פועלת הגרילה על מנת לפגוע באמונת האויב ביכולתו לנצח. בשלב השני מתקיים אצל הגרילה שילוב בין מהלכים המכוונים נגד רצון האויב לבין מהלכים המכוונים

חיילי הלגיון הירדני בעמדת ירי במלחמת העצמאות

קשה לדעת מתי בדיוק מלחמה חוצה את גבול ההגדרה שבין עימות מוגבל לבין מלחמה מוגבלת או בין מלחמה מוגבלת לבין מלחמה כוללת

להתמודד עם האיום האמריקני). קצב האירועים היה גבוה מאוד, אולם היעד האמריקני היה בסופו של דבר מוגבל, ומרגע שנראה היה כי הוא הושג, הם עצרו את הלחימה, לפני שזו תאיים ישירות על קיומו של המשטר העיראקי.

מאז זה טונג, מנהיגו המדיני והצבאי של המרד הקומוניסטי בסין, רזו ג'ונג ג'יאפ, מצביא המרד הקומוניסטי בווייטנאם, חילקו את מלחמותיהם לשלושה שלבים, שבהם פועלים החתרנים בצורות שונות:²⁴ השלב הראשון, עיקרו לוחמת גרילה, שמטרתה להימנע מתבוסה ולהתיש את צבא האויב, בעוד הארגון מתבסס ומגייס את תמיכת ההמונים; בשלב השני ישנו איזון בין פעולות בשיטת הגרילה לבין לחימתן של יחידות סדירות כדי להשתלט על שטחי מפתח שיאפשרו להכריע את המלחמה; בשלב השלישי הופכת לוחמת הגרילה למשנית, והעיקר הוא לוחמה סדירה להשמדת צבא האויב. כלומר, לדידם המלחמה מתחילה כעימות מוגבל ועוברת בהדרגה למלחמה מוגבלת ולבסוף מסתיימת כמלחמה כוללת, שבמהלכה מוכרע האויב סופית. חלוקה זו היא תיאורטית, שכן במציאות, טען גיאפ, עשויים להתערב השלבים, והמלחמה תנוע הלך ושוב ביניהם עד

נגד היכולת של צבא האויב. בשלב השלישי מושם הדגש על הפגיעה ביכולת.

ההשפעה של רמות ניהול המלחמה על מנגנוני ההבסה

ממאפייניהן השונים של המערכות הצבאיות ברמות השונות נובעים גם המנגנונים השונים המשמשים להבסת האויב בכל אחת מהן. בהתאם לכך גם סוג נקודות התורפה שעל המפקד לאתר או ליצור במערכת היריבה:

ברמת ניהול הקרב. המערכות הצבאיות המשתתפות בקרב הבודד הן בדרך כלל קטנות דיין כדי לאפשר את השמדתן.²⁵ בה בעת, רוחב פריסתן המצומצם במרחב מקשה מאוד על ביתור רכיביהן זה מזה. משום כך ברמת ניהול הקרב מנסה המפקד בעיקר ליצור מצבים המאפשרים להשמיד את המערכת היריבה תוך צמצום הפגיעה בכוחות ידידותיים.

ברמת ניהול המערכה. המערכות הצבאיות המשתתפות במערכה בדרך כלל גדולות מכדי לאפשר את השמדתן. מנגד, מערכות אלה פרוסות על פני מרחבים גדולים, כך שהן רגישות יותר לפגיעה במנגנוני התקשורת והשליטה שלהן.

על-ידי השמדתן. מנגד, גם כוחות קטנים ניתנים למיטוט או לשכנוע (המנגנון הפסיכולוגי-תודעתי) – וראו לדוגמא את השימוש בלוחמה הפסיכולוגית על מנת לשכנע חיילי אויב להעדיף כניעה על פני המשך הלחימה.

סיכום

ההתנגשות האלימה בין הרצונות ובין היכולות של היריבים ושפיכות הדמים הנובעת מהתנגשות זו הן מהותה של המלחמה. כל צד מכוון את מהלכיו בעת ובעונה אחת על מנת להביס את יריבו ועל מנת להימנע מתבוסה מידי יריבו. מול כל מהלך שעושה האחד יגיב האחר על-פי הבנתו את המציאות ועל-פי מגבלות היכולת שלו כדי להבהיר נקודה זו ואת השוני בין המקצוע הצבאי לבין המקצועות האחרים כתב קלאוזביץ, כי כאשר מהנדס בונה גשר מעל נהר, הוא יכול לצפות שהנהר לא ישנה את נתיבו באופן משמעותי. לעומת זאת, מול המצביא עומד "נהר" בעל רצון ויכולת משלו. נהר זה, כתב, ישנה את נתיבו מייד כשיבחין בכך שהמצביא בונה גשר במקום מסוים. יתר על כן, הנהר ינסה במועד לשנות את נתיבו, כך שכל מלאכת הבנייה של הגשר באתר הנבחר תהפוך לבלתי רלוונטית, וכל המאמצים שהושקעו שם יירדו לטמיון. משום כך אין מנגנון הבסה אחד היעיל תמיד. התוכנית המבצעית צריכה להיות גמישה דיה על

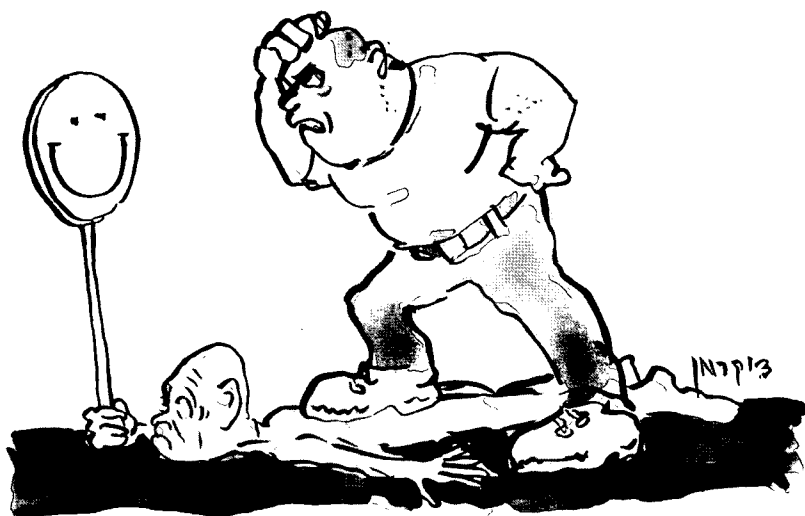
מנת לאפשר מעבר בין כמה וכמה מנגנוני הבסה על-פי מהלכי האויב ותגובותיו. היא עשויה לכלול כמה מנגנונים בזמנית, ובכל מקרה רצוי שתפעל כדי לפגוע הן ביכולת האויב והן ברצונו, והיא עשויה לכלול כמה מנגנונים הפועלים בזה אחר זה. בכל מקרה חייב המצביא לקחת בחשבון גם את מנגנוני ההבסה שעלול האויב להפעיל נגדו על מנת להכין להם מענה כלשהו, ולו חלקי.

הערות

1. שיתוק משמעו שמרכיבי הארגון ומנגנוני הפיקוד והשליטה שלו ממשיכים להתקיים, אך אינם מצליחים לתפקד. מיטוט משמעו שהארגון מתפרק, ומרכיביו מפסיקים להשתייך אליו, הגם שהם עצמם אינם מושמדים.
2. משום כך הוגדרה הפעילות האמריקנית באופן רשמי כ"פעולת שיטור וסיוע", ולכך לא נדרש אישור הקונגרס. כלקח מהתרגיל המשפטי הזה שונה החוק בארצות-הברית, ומאז תום מלחמת וייטנאם נדרש הנשיא לאישור הקונגרס בכל הפעלה של כוחות צבאיים אמריקניים העלולים לבוא במגע אש עם אויב כלשהו בתוך 90 יום מתחילת הפעילות.
3. לא תמיד הניגוד הוא מלא ("משחק סכום אפס"). לפעמים יכולות

ויכולת הקיום העצמי של רכיביהן מוגבל לפרקי זמן קצרים, יחסית. לכן ברמת ניהול המערכה מנסה המפקד בדרך כלל בעיקר לשתק או למוטט את המערכת היריבה על מנת למנוע ממנה יכולת פעולה מאורגנת ומלוכדת.

ברמת ניהול המלחמה. למעט במצבים חריגים²⁶ לא ניתן להשמיד מדינה שלמה, ובדרך כלל גם לא למוטטה כמערכת, אלא באמצעות נשק גרעיני או ביולוגי מתקדם. לכן ברמת ניהול המלחמה שואף המצביא לפגוע בעיקר ברובד הפסיכולוגי-תודעתי. לכל קבוצה תרבותית ואידיאולוגית יש ראייה שונה באשר למחיר שהיא מוכנה לשלם עבור הישגים בתחומים שונים. ראיית עולם זו עשויה להיות גמישה לאורך

זמן, ומה שנתפס כבלתי נסבל במועד מסוים, עשוי להתגלות כנסבל במועד אחר. משום כך רמת ניהול המלחמה היא כנראה הרמה שבה הכי קשה להגדיר יעדים ברורים ומוחשיים עבור הרמות הכפופות, אף כי היכולת של הרמות הכפופות להביא את המלחמה לסיום מוצלח מותנית במידה רבה בהגדרה ברורה של יעדים צבאיים מוחשיים.

מילת המפתח בכל הסעיפים שלעיל היא "בעיקר", משום שכל המנגנונים משולבים בכל הרמות במינונים שונים. הגורמים המרכזיים הקובעים את המינון בכל רמה הם: גודל הכוחות המופעלים, טיב הטכנולוגיה²⁷ וממדי המרחב שבו מתנהלת המלחמה. ככל שמופעלים כוחות רבים יותר, והם פרוסים על מרחבים גדולים יותר, הרי שפוחתת יעילות ההשמדה כאמצעי להבסת היריב, וגובר הצורך להחליפה במנגנון המיטוט. עם זאת, ככל שהטכנולוגיה מאפשרת פגיעה יעילה יותר בזמנית במטרות רבות יותר ובטווחים ארוכים יותר, גוברת יעילותו של מנגנון ההשמדה כאמצעי להבסת היריב. כך, כדוגמא קיצונית, כושר הקטילה של נשק השמדה המונית (נשק גרעיני) מאפשר להביס מדינות שלמות

19. נראה כי העובדה ששחיקה הדרגתית זו פעלה גם על כוחותיו של לא הטרידה אותו במיוחד מהטעם הפשוט, שעל-פי חשבונות עמד לרשותו מאגר כוח אדם עדיף על זה של האויב. לבריטים לבדם נהרגו יותר מ-908 אלף חיילים, וכמעט 2.1 מיליון נפצעו – רובם המוחלט בחזית הצרפתית. בסך הכול איבדו כל בעלות-הברית יותר מ-5.15 מיליון הרוגים ויותר מ-12.8 מיליון פצועים בכל החזיתות. הגרמנים, שנלחמו גם נגד רוסיה, נגד איטליה ונגד חלק ממדינות הבלקן, איבדו כ-1.7 מיליון הרוגים ויותר מ-4.2 מיליון פצועים. סך כל האבדות של ברית המרכז – כולל אלה של גרמניה – עמד על יותר מ-3.38 מיליון הרוגים וכמעט 8.4 מיליון פצועים. לא ידוע לי כמה גרמנים נפגעו בגזרה הבריטית בצרפת. כמו כן יש לציין שבכל הצבאות שהשתתפו במלחמת העולם הראשונה רשומים רבבות רבות של נעדרים – רובם ככולם, קרוב לוודאי, חללים שמקום קבורתם לא נודע. יצוין, שבניגוד למלחמת העולם השנייה, כמעט כל הנפגעים במלחמת העולם הראשונה היו חיילים.
20. זאת בזכות גשרי ה-PMP החדשים, שביצועיהם לא היו מוכרים לצה"ל.
21. בהפצצות האמריקניות נהרגו בסופו של דבר כ-1,500 אזרחים – מספר שהוגדר על-ידי מפקד הכוח האווירי של נאט"ו (קצין אמריקני) כ"נמוך להפליא". יש להניח כי אילו היה מדובר באזרחים מארצו שלו יחסו למספר הזה היה שונה.
22. גבולות המערכת מתייחסים לכלל הגורמים המשפיעים על ניהול המערכה, הגם שאינם נמצאים בהכרח בתוך זירת הלחימה עצמה. לדוגמה, במלחמות בין ישראל לבין מדינות ערב המערכה כללה רק את הצבאות הלוחמים, אולם גם ארצות-הברית וברית-המועצות נכללו בתוך גבולות המערכת עקב השפעתן על ההחלטות המדיניות והאסטרטגיות של הצדדים.
23. יש הנוהגים להוסיף צורת מלחמה רביעית – היא המלחמה הגרעינית. אולם יש בכך בעיה, משום שגם במלחמה מוגבלת אפשר להפעיל נשק גרעיני באופן מוגבל (ודנו בכך הוגים רבים בהקשר לאפשרות של מלחמה בין נאט"ו לבין ברית ורשה), ואפילו בעימותים מוגבלים (וגם בזה דנו הוגים: מה יקרה אם ארגון טרור ישיג פצצה גרעינית?) מכל מקום, השימוש בנשק גרעיני בכל אחת מצורות המלחמה היה כנראה מכונן על-פי אותם עקרונות המנותחים בהמשך, אם כי הנזק החומרי היה בוודאי רב יותר. מלחמה גרעינית כוללת בין ארצות-הברית לברית-המועצות, אשר ככל הנראה הייתה מחריבה את רוב העולם, הייתה עומדת במדדים שהציב קלאוזביץ ל"מלחמה המוחלטת".
24. תמצית תפיסותיהם של מאו ושל גיאפ ראו אצל יהודה ואלך, **תורות צבאיות**, תל-אביב, 1977. כמו כן ראו: גיאפ ו', **מלחמת העם – צבא העם**, תל-אביב, 1969.
25. אולי נכון יותר לכנותן "תת-מערכות". מדובר בגופים בעלי מבנה של מערכת, אך הם מהווים רכיב במערכת גדולה יותר.
26. אותם מצבים חריגים מאופיינים ביחסי כוחות המוטים באופן קיצוני ביותר לטובת אחד הצדדים.
27. יודגש שהכוונה אינה רק לטכנולוגיה של כלי הנשק. לא פחות חשובות הן טכנולוגיות התחבורה והתקשורת וכן טכנולוגיות אחרות, הדרושות לקיום המערכת ולתמיכה בפעילות כלי הנשק. המצאת הטלגרף והרכבת שינתה את פני המלחמה בשלהי המאה ה-19 יותר מקפיצת המדרגה בביצועי הרובים והתותחים באותה התקופה.

בעימותים מוגבלים מכוונים מאמצי היריבים לפגוע כמעט בלעדית ברצון. הפגיעה ברצון נובעת אומנם גם מפגיעה חומרית, אך ההשפעה מושגת בעיקר מהתהודה שלה זוכה כל פגיעה ולא מהיקף הפגיעה בפועל

- להתנגש שתי מערכות, שאחדים מיעדיהן כלל אינם קשורים זה בזה.
4. פיתוח נכונותם של הלוחמים להקריב את חייהם למען רווחת הכלל הוא אחת ממשמיות החינוך המרכזיות של חברה הנתונה במלחמה. חברות שנכשלו בכך התפוררו ופסקו מלהתקיים. בתרבות השמה את הפרט במרכז ההווה החברתית יש צורך לפתח איזון עדין בין הצורך בנכונות הפרט להקריב את עצמו לבין האידיאולוגיה הדוגלת בעליונותו של זכויות הפרט על פני זכויות החברה.
5. מושג "המערכת" לא היה קיים בזמנו של קלאוזביץ (ראשית המאה ה-19), אולם אפשר בימינו להבין את כוונתו היטב גם אם נחליף את המונח "יחידה" במונח "מערכת צבאית".
6. הנטייה המקובלת ברוב צבאות העולם, אם לא בכולם, להגדיר יחידה שאיבדה 50%-60% מלוחמיה ומצידה כ"מושמדת" אינה מעוגנת בנתונים ההיסטוריים, ויש להתייחס אליה רק כאל "חוק אצבע" לחישובה של צריכת התחמושת.
7. השתלטות על שטח מוגן מחייבת תוכנית אחרת מאשר השתלטות על שטח שאינו מוגן. פירוש הדבר, שהדרך שבה נערכנו כדי להשתלט על השטח הלא מוגן כבר אינה רלוונטית, ומכאן שכעת עלינו לבנות מערכת התקפית אחרת.
8. המטרה הבסיסית ביותר של כל כוח צבאי באשר הוא היא קודם כול, ומעל לכול, לבלום אימונים על עורפו המדיני.
9. הכוח העיקרי שנלחם נגד האמריקנים המשיך להיות הצבא הסדיר הצפון-וייטנאמי, אלא שהוא נקט טכניקות לחימה של גרילה. במקביל הופעל ארגון גרילה דרום-וייטנאמי, אך זה היה קטן בהרבה והושמד כמעט לחלוטין בראשית 1968.
10. לכן יש חשיבות רבה לניסוח מדויק וברור של סעיפי המטרה, המשימה, הרעיון המבצעי והשיטה בפקודה ולהבנתם על-ידי כל הפקודים. ביחס לשיטת הפיקוד הריכוזי מצמצמת שיטת הפיקוד המוכוון-משימה את רגישות המערכת לניתוקי קשר זמניים בין הדרג הבכיר לבין הדרג הזוטר. יחד עם זאת, ושוב בניגוד לשיטת הפיקוד הריכוזי, היא מגבירה את הסיכון של היווצרות נתקים כאלה על-ידי יוזמות לא מתואמות של דרגים זוטרים.
11. כמה וכמה פעמים הורה המטה הכללי הצרפתי לכוחות עתודה להיערך להגנה בקווים שנתפסו על-ידי הגרמנים עוד לפני שכוחות העתודה הספיקו להגיע אליהם.
12. Follow-On Forces Attack – FOFA: תקיפת הכוחות העוקבים.
13. ראו: FM 100-5 1986, pp 179-180.
14. השגת עליונות אווירית מיידיית נתפסה כדרך הטובה ביותר להגן על העורף הישראלי מפני תקיפה מן האוויר וכמאפשרת סיוע אווירי יעיל יותר למאמץ המערכתי העיקרי – הוא המאמץ היבשתי.
15. נראה שבמקרה הזה ההלם שבפער הציפיות בין הצפוי להתרחש באוויר (גרסה חדישה של "המערכה על בריטניה" מ-1940 לפי החשיבה המצרית של אז) לבין מה שהתרחש בפועל היה כה חזק, עד כי גרם להתמוטטות תפקודית ורצונית. אין הכוונה לקבוע שהלחימה היבשתית הייתה מיותרת, שכן צה"ל לא יכול היה לדעת מראש שזו תהיה החלטתו של ראש המטה הכללי המצרי, וממילא סביר להניח, שאלמלא ההתקפה היבשתית, המוצלחת בפני עצמה, היו המצרים מתאוששים מההלם של אובדן חיל האוויר שלהם ולא היו נסוגים מסיני.
16. המלחמה נמשכה חמש שנים נוספות, שבהן המדיניות האמריקנית השתנתה ממדיניות של השגת ניצחון למדיניות של השגת פשרה סבירה שתאפשר נסיגה.
17. דוגמא לגישה הזאת ראו בספרה של ברברה טוכמן, **מצעד האיוולת**, ספריית מעריב, 1986.
18. דוגמא לגישות האלה ראו בספר: Summers, H.G., **On Strategy: A**